

VII. Kalevalan toisinnot.

Olemme nähneet, että 1860-luvun tieteellinen kansanrunouden tutkimus oli luonteeltaan nationaalista: sen lähimpänä päämääränä oli osoittaa aiheettomiksi ne ulkomaiset lausunnot, joissa väitettiin, ettei Kalevala ollut alkuperäistä kansanrunoutta. Näiden epäilysten torjumisen se käsitti kansalliseksi kunnia-asiaksi. Tämän katsantokannan huomaamme siinä Kalevalan toisintojen julkaisemista koskevassa ehdotuksessa, jonka Otto Donner esitti Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kokouksessa joulukuun 7 p:nä 1866.

Todettuaan, että Lönnrot on Kalevalassa mestarin kädellä liittänyt yhteen eri laulun ainekset, Donner sanoo: »Me tiedämme, että runoelman jokainen sana on syntynyt Suomen kansan omasta rinnasta ja että myös sen johtava ajatus on kansamme oma.» Mutta ulkomaalaisella on asiasta omat arvelunsa. Hän selittää, ettei Kalevala sovellu tieteellisen tutkimuksen perustaksi, koska ei tiedetä, missä määrin siinä on noudatettu perimätietoa. Donner huomauttaa: »Kuten näkyy, ei ole kysymys vähemmästä kuin suomalaisen kansanrunon alkuperäisyyden epäilemisestä, ja me itse emme ole tehneet mitään sen alkuperäisyyden todistamiseksi.» Sentähden olisi ryhdyttävä tutkimaan ja järjestelemään Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran sekä yksityisten henkilöiden hallussa olevaa kansanrunousmateriaalia. Tämä voitaisiin Donnerin mielestä suorittaa kahdellakin eri tavalla. »Joko valitaan eräitä peruskäsitteitä ja ryhmitetään ne määrätyn keskipisteen ympärille sekä sen jälkeen kootaan yhteen eri toisinnot, siten, että suhteellisesti täydellisin tulkinta pannaan ensimmäiseksi ja huomautuksissa mainitaan, missä tämä on

merkitty muistiin ja missä säkeissä muiden seutujen toisinnot niistä eroavat. — — — Toinen keino olisi panna Kalevalalaitos toisintojen ryhmittelyn perustaksi ja runo runolta tutkia, missä määrin siinä perimätieto on pysytetty entisellään, missä tämä on merkitty muistiin, mistä poikkeus on peräisin, paljonko erilaisia toisintoja on, missä ne eroavat Kalevalaan otetusta ja mistä ne kaikki ovat kerätyt.»

Asia ei sillä kertaa saanut tarpeellista kannatusta. Mutta Donner ei silti hellittänyt, vaan alkoi vähäistä myöhemmin ihailtavan uutterasti toteuttaa suunnitelmaansa yksityisin työvoimin, kaihtamatta siitä koituvia runsaita rahallisia menojaakaan. Hänen onnistui 1871 saada apulaisikseen kandidaatit E. Aspelin, Aksel Berner ja A. A. Borenius sekä ylioppilaat Arvid Berner, Rob. Castrén, Osk. Hartman, J. Ilmanen ja A. Nohrström, joiden tehtävänä oli »aineen jakamalla noudattaa Kalevalassa tavattavia, erinäisiä runojaksoja».¹ Työ oli jaettu »toimituskunnan» jäsenten kesken siten, että kukin sai jäljennettäväkseen pienen kokoelman toisintoja, joilla oli yhteinen keskipiste. Sellaiseksi oli valittu Kalevalan episodeista itsenäisimpänä Kullervo. Yritykselle on annettava vilpiton tunnustus siitä huolimatta, ettei nuorten toimittajain ollut helppo johdonmukaisesti noudattaa suunnitelmaa. Ylimalkaan ei työstä »liene ollutkaan muuta hyötyä kuin se että ensimmäinen kokemus saatiin työn vaikeudesta ja että myöskin huomattiin uusien keräysmatkojen olevan tarpeen, jos tahdottaisiin saada täydelliset vahvistuskirjat päivän valoon.»²

Täten valmistuneen 70—80 toisintoa käsittävän Kullervo-runojen kokoelman jätti Donner asiantuntijain arvosteltavaksi Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kokouksessa tammikuun 10 p:nä 1872. Seuran asettama komitea, johon kuuluivat Aug. Ahlqvist, Donner, Julius Krohn, Aug. Reinholm ja Kaarlo Slöör, piti toimitustyön lykkäämistä toistaiseksi suotavana, koska Boreniuksen vast'ikään Venäjän Karjalasta tuomat runsaat runovarot olivat osoittaneet, että tutkimusaineistoon oli vielä odotettavissa huomattavia lisäiä.

¹ SKS:n kokous tammikuun 10 p:nä 1872. Pöytäkirjan 6 §.

² Eliel Aspelin-Haapkyllän sanat SKS:n kokouksessa 16/3—09.

Boreniuksen, Genetzin ja Bernerin seuraavana kesänä saama runosaalis todisti mitä selvimmin, että Kalevalan toisintojen julkaiseminen olisi vielä ollut ennenaikaista. Sen tähden toistaiseksi tyydyttiin vain järjestelemään Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran huostassa olevia runokäsikirjoituksia. Tämän työn Seura uskoi 1872 Boreniuksen suoritettavaksi.

Muistamme, että silloin, kun vanhojen runokokoelmien tutkimus aloitettiin, huomattiin osan Lönnrotin samoin kuin eräiden muidenkin kerääjien käsikirjoituksista olevan kadoksissa, ja muistamme myös, että tämä seikka lähinnä aiheutti Boreniuksen ensimmäisen runonkeruumatkan. Borenius itse sanoo: »V. 1871 läksin runonkeräyksiin ennen kaikkea nähdäkseni oliko vielä mahdollista uusilla keräyksillä korvata Kalevalan 1 painoksen ainetten katoamisen.»¹ Lönnrotin paperit pysyivät pitkän aikaa teillä tietymättömillä. Esim. vielä helmikuun 11 p:nä 1873 Borenius kirjoittaa Bernerille: »Paraikaa minä puuhaan kirj. seuran kirjastossa 'under mödosamt genombläddrande' niinkuin V. Lagus sanoo, läpikäyden kaikkia vihkoja ja irtonaisia käsikirjoituksia, nähdäkseni, eikö ole viittauksia kerääjistä ja löytöpaikoista. Lönnrotin edellisistä ja jälkeisistä runonkerääjistä on täydelliset kokoukset ja L-n itsenkin keräämiä tääll' on paljo, mutta pahaksi onneksi toteutuu, että ei mitään Lönnrotin vanhaa Kalevalaa varten tekemistä keräyksistä ole säilyssä. Kaikki on myöhempää datumia tai Kanteleen aikuista.»² Borenius oli käynyt lokakuun 25 p:nä 1872 Sammatissa tiedustelemassa asiaa Lönnrotilta, joka tällöin oli selittänyt luovuttaneensa Seuralle kaikki vanhan Kalevalan ainekset. Paperien piti siis olla jossakin arkiston soppessa, mutta missä? Tämä arvoitus selvisi vasta 1873, jolloin Boreniuksen onnistui keksiä niiden omituinen kätköpaikka. Seuran väliaikaisen huoneiston eteisen kaappiin sijoitettujen, arvottomina pidettyjen paperien joukosta hän löysi nuo kalliit käsikirjoitukset. Lönnrot oli lähettänyt ne 1835 Seuran silloiselle sihteerille K. N. Keckmanille, mutta

¹ SKS; B II 157.

² SKS; B II 225.

tämä ei nähtävästi pitänyt niiden toimittamista Seuran arkistoon kiireellisenä. Niinpä kokoelmat näyttävät jääneen Keckmanin huostaan aina vuoteen 1838 asti, jolloin hän kuoli. Lunastaessaan omakseen hänen paperinsa Seura sai niiden mukana haltuunsa Lönnrotin kokoelmat, jotka sittemmin lienee siirretty, mahdollisesti epähuomiossa, edellämainittuun kaappiin samalla kertaa kuin osa Keckmanin omia käsikirjoituksia. Tätä otaksumaa vahvistaa se, että Borenius löysi unohdetut kansanrunouskokoelmat juuri Keckmanin paperien seasta. Löydöllään hän teki tutkimukselle arvokkaan palveluksen. Huomattakoon, että tuo kaappi myytiin myöhemmin huutokaupassa.¹ Ellei valpas Borenius olisi ruvennut ajoissa sitä penkomaan, olisi ehkä noiden mitättömiksi luultujen paperien annettu mennä samantien, ja silloin arvokkaat runokokoelmat olisivat helposti voineet ymmärtämättömien ihmisten käsissä tuhoutua.

Tutkiessaan vanhoja keräelmiä runojen saantipaikkojen ja kronologisen puolen selvittämiseksi Borenius ennen pitkää oivalsi, että Kullervo-sikermä oli sopimaton toisintokokoelman perustaksi. Muistamme hänen 1872 vaatineen, että työ oli aljettava Sampojaxsosta.² Hän arveli: »Mielestäni ei voisi Kalevalalle tehdä pahempaa palvelusta, kuin sillä, että Kalevalan runojen oikeaksi näyttäminen aljetaan Kullervo-jaksolla, jonka vaikeudesta järjestää yhteen Lönnrot itse valitsee, jonka yhteen sovittamista hän on yrittänyt vasta toisessa Kalevalassa, ja jonka aine kaikista Kalevalan osista onkin hajallisin.» Tälle kannalle asettui myöskin Donner 1879, jolloin Kalevalan toisinnot Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran uutтерan sihteerin F. W. Rothstenin toimesta otettiin jälleen puheeksi. Donner antoi Seuralle marraskuun 5 p:nä lausunnon, jossa hän mainitsi olleensa alusta pitäen sitä mieltä, että ensiksi olisi käsiteltävä runoja, jotka kertovat maailman luomisesta, jota vastoin hänen apulaistensa enemmistö oli tahtonut alkaa toimitustyön Kullervo-runoista. Donner esitti myös mielipiteensä tavasta, jolla puuha vast'edes tulisi

¹ Boreniuksen tieto, SKS; B II 157.

² Ks. tutkielman »Selityksiä runon-keräyksistäni» selostusta.

järjestää; hän selitti, että lähin tehtävä oli toisintojen puhtaaksikirjoittaminen sekä vertailu.

Keväällä 1880 asetettiin työn organisointia valvomaan erityinen komitea ja määrättiin toimittajien palkkioksi aluksi 600 mk. Toisintojen järjestelyyn ei kuitenkaan ryhdytty heti, koska arveltiin, että Inkeristä oli vielä kerättävä runoja. Tähän toimeen ehdotettiin Boreniusta, mutta runsailta töiltään hän ei voinut ottaa sitä vastaan. Vanhojen käsikirjoitusten kopiointi edistyi nopeasti, päättyen 1883; silloin siihen oli käytetty kaikkiaan 4500 mk. Seuraavana vuonna Seura myönsi 500 mk Boreniuksen kokoelmien puhtaaksikirjoittamiseen. Helmikuun 6 p:nä 1884 Julius Krohn esitti lopullisen suunnitelman, jonka Seura hyväksyi; se sisälsi kuusi pykälää, joissa työtapa tarkoin määriteltiin. Toisinnot tuli jakaa kolmeen ryhmään: Sampojaksoon, Kosinta- ja Lemminkäisrunoihin sekä Kullervo- ja Aino-runoihin.

Teoksen toimittajiksi valittiin Krohn ja Borenius, joiden oli määrä työskennellä yksissä tuumin.

Kalevalan toisintojen toimittaminen oli Boreniuksen huomattavin tieteellinen yritys. Lähes kahdenkymmenen vuoden aikana kohdistui hänen harrastuksensa niin kiinteästi tähän työhön, että useimmat hänen tutkimuksistansa joko olivat pelkästään sen toteuttamisen välikappaleita tai tavalla taikka toisella juontuivat siitä. Borenius lausuu myöhemmissä muistiinpanoissaan:¹ »1871 v:sta alkaen olen huolellisesti valmistautunut tähän työhön.» Jo silloin hän ryhtyi tulkitsemaan vanhoja, puutteellisia ja sekavia runokäsikirjoituksia ja kehittyi vähitellen mestariksi tässä vaikeassa ja epäkiitollisessa puuhassa. Tutkimustyösssänsä Borenius osoitti aivan ilmiömäistä tarkkuutta ja kekseliäisyyttä. Hän, joka muutenkin oli kuin ruumiillistunut perinpohjaisuus, huomautti: »Tässä tapauksessa on tarpeen diplomaattinen tarkkuus.»² Hän menetteli johtolankojen seuraamisessa kuin paras kriminalisti: esim. hän laati 22-sivuisen tutkielman Sjögrenin kokoelmissa esiintyvistä mustelaaduista; hän saattoi papereissa

¹ Kirjoitetut suunnilleen 1890, SKS, B II 157.

² Kirjeluonnos tammikuun 1 p:ltä 1886 (SKS; B II 54).

olevien vesileimojen perusteella selvittää, mihin aikoihin runot oli merkitty muistiin; edelleen hän määritteli ei ainoastaan tunnettujen, vaan myöskin useiden nimeltä täysin tuntemattomien vähäpätöisten kerääjien käsialat jne. Boreniuksen vuosikausia kestänyt uurastus kirkasti monta tieteelle siihen asti hämärää kohtaa. Monipuolisten vertailujen avulla hän täydensi vaillinaiset tosinnot, otti selville niiden saanti-paikan ja -ajan, vieläpä toisinaan laulajan nimenkin. Tässä työssään hän hankki itselleen — puhuaksemme A. R. Niemen sanoin — »laajemmat tiedot vanhoista käsikirjoituksistamme ja Venäjän Karjalan runoista kuin kenelläkään tutkijalla ennen tai myöhemmin on ollut».

Useista Boreniuksen tekemistä muistiinpanoista saa sen käsityksen, että hän valmisteli Kalevalan toisintojen valaisemiseksi seikkaperäistä runonkeruun historian kuvausta.¹ Niissä näet on asiallisia tätä alaa käsitteleviä merkintöjä 1600-luvun vaatimattomista runomainnoinnista Boreniuksen oman ajan kerääjiin saakka. Esim. Lönnrotia koskevat muistiinpanot², yhteensä n. 200 liuskaa, sisältävät hänen runojensa luetteloita, varsin tarkan esityksen tämän merkimmiehen keruumatkoista, huomioita hänen kirjoitustavastaan, musteestaan, sanomalehtikirjoituksistaan ja muista julkaisuistaan, päiväkirjaotteita sekä tuloksia Lönnrotin runokokoelmien tutkimuksista. Beckeristä on täsmällinen kuvaus (laajuudeltaan n. 50 liuskaa)³, samoin Cajanin, Castrénin, Europaeuksen, Gottlundin, Topeliuksen sekä monen muun huomattavan kerääjän toiminnasta. Näistä muistiinpanoista voi olla hyötyä jonkun yksityisen runonkerääjän tutkijalle; tässä yhteydessä on niihin puuttuminen tietysti aiheetonta. Erikseen on kuitenkin mainittava se arvokas työ, jonka Borenius suoritti järjestäessään ja läpikotaisin tutkies-

¹ Tähän tuntuu viittaavan myös F. W. Rothstenin Boreniukselle lähettämän kirjeen luonnos, päivätty 25/6—83 (SKS; kirjeitä 72, n:o 461). Se kuuluu: »On paitsi muuta ajateltu, että Sinulta Kalevalan keräämishistoria erittäin hyvin menestyisi ja että valikoima runonnuotteja olisi erinomainen lisäys puheen-alaisessa teoksessa.»

² SKS; B II 93—4.

³ SKS; B II 75—6.

saan A. J. Sjögrenin laajat runokokoelmat.¹ Sjögren vei mukanaan paperinsa siirtyessään Pietariin. Keräelmistänsä hän tosin jätti kopiot Reinholmille, jolta Lönnrot sai ne Kalevalan toista laitosta varten. Borenius arveli jäljennösten olevan liian puutteellisia ja siten tieteelliseen tutkimukseen soveltumattomia. Hänestä oli välttämätöntä, että Kalevalan toisintoihin tuli ottaa runot suoraan alkuperäisestä käsikirjoituksesta. Sen tähden hän päätti tiedustella papereita Pietarin tiedeakatemialta, jonka kirjastosta J. R. Aspelin oli 1874 löytänyt »Sjögrenin kirjallisen perinnön».² Akateemikko E. Kunik, jonka puoleen Borenius helmikuun 28 p:nä 1886 kirjeellisesti kääntyi, lupasi huolehtia asiasta. Hänen toimestaan akatemia lähetti paperit pienin erin Helsinkiin, jossa ne Boreniuksen johdolla jäljennettiin ja palautettiin sitten takaisin. Borenius laati kokoelman järjestämistä varten suunnitelman, jota Kunik piti erittäin onnistuneena.³ Keväällä 1887 oli työ suoritettu. Osoittaakseen kiitollisuuttaan Kunikille, joka oli tarmokkaasti toiminut asian hyväksi, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura kutsui hänet kirjeenvaihtajajäsenekseen.⁴ Borenius hankki myös Sjögrenin perillisiltä tämän papereita. Vuorimestari Hj. Furuhjelmiltä hänen onnistui saada 24 tukkua Sjögrenin kirjeitä vuosilta 1807—55, päiväkirjoja sekä hänen itsensä kirjoittama elämäkerta (vuoteen 1845

¹ Boreniuksen muistiinpanot Sjögrenistä ovat hyvin runsaat: kuoret B II 54—72 sisältävät yksinomaan Sjögreniä koskevaa, mm. kuvauksen hänen matkoistaan (»Sjögrenin matkoista ja keräyksistä päiväkirjan mukaan», SKS; B II 63), luettelon hänen runoistaan, kopioita, henkilötietoja ym., yhteensä 1600—700 neljännesarkin kokoista sivua.

² Boreniuksen Kunikille lähettämän kirjeen konseptista (SKS; B II 54).

³ Kirjeessään (lähetetty 1/11—86) Boreniukselle sanoo Kunik: »Ich danke Ihnen aufrichtig für die Mittheilung Ihrer Ansicht über die Anordnung der nach Helsingfors geschickten Materialien. Mir scheint Ihr Vorschlag so practisch zu sein, dass ich Nichts hinzuzufügen habe. Ich bitte Sie also, Ihr Vorhaben in Ausführung zu bringen und ich werde nicht unterlassen, in der Sitzung der Academie das Verdienstliche Ihrer Bemühungen besonders hervorzuheben.»

⁴ Huhtikuun 3 p:nä 1887 pidetyn kokouksen pöytäkirjan 8 §.

asti). Myöhemmin Borenius sai vielä mainitun Furuhjelmin leskeltä 13 päiväkirjavihkoa. —

Kuten edellä olevasta saattaa arvata, teki Borenius Kalevalan toisintoja varten sangen laajoja esitöitä. Olisi mahdollonta yksityiskohtaisesti kuvailla kaikkea, mitä hän kirjoitti, tutki ja suunnitteli. Sen tähden meidän täytyy tyytyä luomaan vain yleissilmäys hänen aikaansaannoksiinsa.

Krohuin ja Boreniuksen yhteistyö ei osoittautunut tarkoituksenmukaiseksi, sillä viimeksi mainittu tavallisella perusteellisuudellaan hidastutti Krohninkin tutkimuksia. Lisäksi toimittajilla oli eriävät mielipiteet siitä, kuinka runot olisi järjestettävä. Näin ollen muutettiin 1886 työn jouduttamiseksi alkuperäistä suunnitelmaa niin, että Boreniuksen osalle tulivat Vienan läänin sekä eräät pohjois-Aunuksen runot, jota vastoin Krohn sai toimitettavakseen muut Aunuksen ja kaikki Suomen, Inkerin ja Viron toisinnot.

Borenius oli toivonut saavansa toisintojen ensimmäisen vihon, Vienan läänin Sampo-jakson, valmiiksi jo kesällä 1885, kuten näkyy hänen maaliskuun 10 p:nä 1885 Rothstenille lähettämästään kirjeestä: ¹ »Omasta puolestani koetan saada ensi vihkon valmiiksi tänä kevännä. Itse teokselle, niinkuin meidän välillä on ollut puhetta, sen siksi aikaa ilmestyminen olisi erinomaisen tärkeä, niin että olisi mahdollista vielä kerran päästä Karjalaan uusia lisiä saamaan ennen kuin kaikki vanhat ukot ehtivät Manalle menemään. Sillä nykyisten parasten laulajain kuoltua ei jää paljo enää jäljelle, ja joka vuosi sen suhteen tuottaa suuria vahinkoja. Aivan varmaan en uskalla sitä luvata, koska muutamat paikanmääräykset ovat erinomaisen vaikeat, enkä soisi tulevan enemmän samalaisia virheitä kuin silläkin alalla on ensimmäisissä arkeissa. Luulen kuitenkin voitavan sanoa että on toivoa ensimmäisen vihkon, joka sisältää *Vienan läänin sampojakson*, ilmestyvän kevään kuluessa tai kesän alussa. Painettu on niinkuin tiedät viisi puoliarkkia sanakirjaoktaavia ja kuudes on valmiiksi ladottu. Koko jakso tulee täyttämään 12—14 puoliarkkia, koska mainitut 6 puoliarkkia sisältävät 42 runoa ja

¹ SKS; kirjeitä 78, n:o 28.

painamatta on noin 50 ja pari sen lisäksi.» Mutta julkaisusta ei tullut valmista, ja niin ikään jäi Boreniuksen matkahanke toteuttamatta. Suunnitelmiansa raukèamisen syistä hän teki selkoa Rothstenille seuraavasti: »Talvella Helsingissä ollessani tein työtä enemmän kuin terveyteni kesti ja se seikka ynnä sopimaton asunto vaikutti hermoihin niin turmiollisesti, että työ, vaikka kuinka 'viulua piinasin' ei edistynyt tahtoni mukaan. Nyt onneksi saan taas työskennellä täydellä masiinalla, vaan osa määräämästäni työstä on nyt yhä suorittamatta, niin että yksityisiin seikkoihin katsoen en uskalla ryhtyä matkatuumaan.»¹ Seuraavana vuonna jäi varsinainen toimittaminen Sjögrenin kokoelmien järjestelyn vuoksi sangen minimaaliseksi. Puuha näyttää olleen kutakuinkin valmis 1889.² Mutta painatukseen päästyään täytyi Boreniuksen taloudelliseen ahdinkoon joutuneena siitä kokonaan luopua »tieteelle suureksi vahingoksi», niinkuin hänen työnsä jatkaja A. R. Niemi sanoo. Se osa runoista, joka ennätettiin painaa, ilmestyi 1895 nimellä »Vienan läänin Sampojakso I». Tämä vihko sisältää Vuonnisen sekä osittain Latvajärven Sampo-toisinnot, yhteensä 34 runoa ja katkelmaa. Boreniuksen ja Krohnin yhdessä toimittamat »Kalevalan esityöt I—II» julkaisi vv. 1891—2 Kaarle Krohn.³ Boreniuksen toiminnan tulos jäi siis varsin pieneksi. Mutta kieltämätön arvonsa sillä on tästä huolimatta, tarkastammepa asiaa sitten joko historialliselta tai puhtaasti käytännölliseltä kannalta. Hänen tutkimuksensa ovat huomattavasti edistäneet Vienan läänin runojen painokuntoon saattamista.

Vihdoin muutama sana Boreniuksen suunnittelemaasta tieteen vaatimuksia noudattavasta »Kalevalan toisintojen» julkaisutavasta. Teoksen päämääränä oli »tarjota tutkimukselle niin täydellistä ja tarkkaa ainetta kuin mahdollista». Boreniuksen mielestä tämä tarkoitus saavutettiin parhaiten niin, että »kussakin jaksossa vähitellen edistytään yksinker-

¹ Lähetetty Porvoosta 2/6—85 (SKS; kirjeitä 78, n:o 52).

² SKS:n 16/3 pidetyn vuosikokouksen pöytäkirjan 2 §:stä luemme: »Mitä maisteri A. A. Boreniuksen suoritettavaan toisintojen sarjaan tulee, itse tekstien toimitus on suosiollista tiedon-antoa myöten loppuun saatettu.»

³ Esitöiden kolmas sarja ilmestyi A. R. Niemen toimittamana 1895.

taisempiin [runoihin] ja että kutakin ryhmää alotetaan runolla joka täydellisimmästi ja selvimmästi esittää sen omituisuuksia, että sen jälkeen liitetään ne, jotka sisällykseltään ovat sitä lähinnä.»¹ Runojen alkuun Borenius sommitteli lyhyen kuvauksen laulajasta ja hänen laulutavastaan sekä mainitsi samalla kerääjän nimen, keruupaikan ja -ajan. Tekemänsä lisäykset hän painatti kursivilla sekä laulajan runoon liitettävät vieraat ainekset nonpareille-kirjaimin. Täten runon sisältö tuli lukijalle havainnollisemmaksi. Yleensä Borenius ei mielellään lisäillyt toisintoja. Hänen aikomuksensa oli alkuaan julkaista ne aivan käsikirjoituksen asussa, mutta hän luopui tästä ajatuksesta, koska »kirjaanpanot vilisevät virheitä, usein törkeitäkin, jotka ovat tunkeutuneet Kalevalaan ja siten kirjakieleen ja muutenkin saattavat hämmennystä tuottaa.»² Sen vuoksi hän korjasi virheellisten ja epäselvien muistiinpanojen ortografiaa, saattaen runot »tarkkaan siihen asuun, jossa käy päättää niiden lähteneen laulajan suusta». Epäselvyyden välttämiseksi oli usein myös lisättävä välimerkkejä. Nämä parannukset voivat olla tarpeen vaatimia ja siten ansaitsevat tunnustusta. Mutta toisaalta Borenius noudatti erästä periaatetta, jota nykyaikainen tiede pitää epäasiallisena, jopa haitallisenakin. Hän näet yhdisteli samankaltaisia toisintoja, laatimalla niiden perusteella jonkunlaisen normaalimuodon. Menetelmää voi parhaiten havainnollistaa Boreniusksen papereista otetulla näytteellä. Esim. eräälle akonlahtelaiselle Sampo-runon katkelmalle³ hän suunnitteli seuraavaa asua:

Tuopa musta Pohjon akka,
 Ulomoilan umpi-silmä,
 Nousi aivo(i)n aikaisehen,
 Pyyhki pikku perttie(h)en,
 Lako(a)ili lattie(h)en.
 (Sepä) kuuli kuusoalta,
 Karehti kaheksoalta:

¹ J. Krohnille 1/12—84 lähetetyn kirjeen konseptista (SKS; B II 226).

² SKS; B II 157.

³ Ote kuoressa B II 123 s. 121—7 olevasta Samporunosta.

Ei ole itku vaimon itku,
 Eikä itku lapsen itku,
 Itku on parta-suun urohon,
 Jouhi-leuvan juorutos.
 Pani päällähän parasta,
 Kaunihinta kaulalle(h)en.
 Se oli onkella oso(a)va,
 Käsi-verkolla kätövä.
 Mäni, nosti Väinämöisen:
 »Terveh, viisas Väinäm(öinen)
 Ulkoinen Suvannon sulho,
 Tien hyvän käveltyö(s)i,
 Syötä(n) miehen syölä(h)äksi,
 Apatan ala-nenäksi.»
 Toi (on) musta Pohjon akka,
 Ulomoilan umpi-silmä,
 Syötti miehen syölähäksi
 Apatti ala-nenäksi:
 »Laula viisas Väinämöinen,
 Ulkoinen Suvannon sulho,
 Kirjuttele kirjokansi,
 Saat sie neijon palkoistasi.»

Vertailllessamme katkelmaa alkuperäisiin kirjaanpanoihin huomaamme, että Borenius on pannut sen kokoon, oikein-kirjoitusta ja runomittaa parannellen, kahdesta toisinnosta, joista toisen on merkinnyt muistiin Lönnrot¹ 1832 Akonlahdessa ja toisen Gottlund² 1830-luvulla Suomessa.³ Runkona hän on käyttänyt Lönnrotin täydellisempää runoa (280 säettä) ja lisännyt siihen Gottlundin kirjaanpanosta (85 säettä) otettuja säkeitä. Asetamme rinnakkain kummastakin toisinnosta vastaavan katkelman ja harvennamme samalla Gottlundin runon säkeet, jotka Borenius on liittänyt kokoonpanoonsa.

¹ Lönnrot A II 2, n:o 2.

² Gottlund n:o 590. Laulaja esitti runonsa G:lle kahdessa osassa, joista jälkimmäinen oli 37 säettä pitkä. Siitä Borenius on ottanut ainoastaan säeparin: »Se oli onkella osava, Käsi-verkolla kätevä».

³ Borenius on osoittanut, että Lönnrotin laulaja oli akonlahtelainen Trohkimäinen Soava, joka oli sama henkilö kuin Gottlundin laulaja Samuli Nykytti. Soavan sukunimi näet oli Nykytijeff ja hänen ristimänimensä suomeksi mukailtuna Samuli. Samuli Nykyttinä hän esiintyi siis Suomea kierrellessään.

Lönnrotin toisinto.

Tuopa musta Pohjo akka,
Ulopall' on umpisilmä
Nousi aivan aikasin,
Pyyhki pikku perttiään.
Lakaili lattiaan.

Pani päällähän parasta,
Kaunihinta kaulalleen;
Se oli ongella osava,
Käsi verkolla käviä,
Mäni nosti Väinämöisen.
»Oi on viisas Väinäm(öinen).

Syötä miehen syölääksi,

Apata alanenäksi,
Kirjottele kirjakansi,
Niin saat neion palkastas(i).»

Gottlundin toisinto.

Tuo musta Pohjon akka,
Ulamoihin umpisilmä
Nousi aivon aikaisehen,

Kuuli kuusoalta,
Karchti kaheksoalta,

Mäni nosti Väinämöisen.
»Terveh viisas Väinämöinen,
Ulkoinen suvannon sul-
ho,

Tien hyvänkävältyöi.»
Ei ole itku vaimon itku
Eikä itku lapsen itku,
Itku on partasuun uro-
hon,

Jouhileuvan juurutos.
Toi musta Pohjon akka,
Ulamoilta umpisilmä
Syötti miehen syölä-
häxi

Apatti alanenäksi.
»Kirjutteleh kirjokansi,
Saat sie neijon palkois-
tasi.

Laula viisas Väinämöi-
nen,
Ulkoinen suvannon sul-
hol»

Helposti voi todeta, että Boreniuksen kokoonpano on alkuperäisiä toisintoja loogillisempi ja esteettisesti arvokkaampi. Se osoittaa, miten paljon Borenius näki vaivaa koettaessaan sommitella muodoltaan ja sisällykseltään rikkinäisistä katkelmista yhtenäistä runoa. Hänen tarkoitukseensa, »kertomarunojemme saattaminen tutkijoille helposti käsitettäväksi», oli sinänsä kaunis, mutta sen sovelluttaminen niin laajaan aineistoon kuin Vienan läänin vanhoihin runoihin ei voinut onnistua.